

řekl s úsměvem Woland, ten malý nestalil spáchat jediný hřích. Pracuje čistě.“ (s.213)

spousta zpráv o smrti malých dětí ve válkách a hladomorech, kterým pni zabránit. Víme o dětech, které umírají na nejrůznější nemoci bez jak k tomu přijdou ?

ve člověk básníkem, nebo se jim spíše stává ?“ (Bláha 1968, s. 292). lovek se zdá mít spousta možností, které mohou být časem naplněny. k být také všechny nenaplněny. Úvahy o životě často vycházejí , že nejprve se člověk narodí, pak je dítětem, dospělým, starcem. že dříve, je to jakási odchylka od „normálního“ běhu událostí, života. že hned po narození, nestačí nám ani povědet, co si o „normálním“ myslí. Nejspíš si o tom nemyslí nic.

azděného dítěte už ani nevíme, zda se mohlo stát v budoucnu vědci by nemohli nikdy ukázat, jaké básně by bývalo napsalo. Svět é vypočty příliš složité. Pokud bychom se drželi jenom přísně zřej- čností, nepostoupíme asi dale než k tomu, že dítě zemřelo. Stalo se ím případem“, nedožilo se normálního života.

nešené a vážné přemýšlení se tváří v tvář své neschopnosti předpově- rtvého dítěte věnuje raději něčemu jinému. Moc dábla je tak velká, myšlení, jehož je předmětem, nestačí. I kdyby byla jen falešným ejí původce, vážný dospělý člověk, se stává její obětí. Myšlení našlo meze – podivuhodný objev.

ní děti jiné ?

v být jiné než takové, jak jsem je popsal. Ukázal jsem jistou možnost , která rozhodně není obecná, vždy platná. Je možné všimnat si prostě ů. Přesto bych se rád zeptal: Mohly by děti být něčím jiným než bytostmi bez vlastní vůle, na které by záleželo ?

ř děti, které se v románu objevily, měly jednu věc společnou: jejich byla docela lhostejná pro hlavní příběh. Jsou pro nás děti druhými led na děti, který je tu popsán, nevyprává jenom o našem vztahu tah k dětem mluví také dost výmluvně o nakládání s životem a se c.

y života očima sociologie, Praha 1989

ociologie, Praha 1966

ciologie, Praha 1968

., Mistr a Markéta, Praha 1990

ti Mnichov?, in: Listy č.6, Praha, 1992

smrtelých hříchů, Praha 1990

menty k filosofii výchovy (P.F. 1993), Praha

A.. Metafyzika lásku Olomouc 1999

Emile Durkheim a Max Weber: záhada vzájemného míjení

Velké osobnosti, jež si byly současníky, se nezřídka mĳely. Ostatně známé společenskou hru – Mohli se setkat?, v nůž jsme tázání, zda se mohla setkat Marie Terezie s Voltairem nebo Kryštof Kolumbus s Petrem Chelickým, aniž by se předpokládalo, že by se snad setkat měli. Zajímavější jsou dějinné situace, když osobnosti reálné současně a něčím si navzájem blízké se buď neseťkaly, vzájemně se dokonce ignorovaly nebo o sobě vůbec nevěděly. Některá možná setkání nemáme doložena a pak je samozřejmě možné krásně fabulovat. Víme například, že se Rembrandt nikdy neseťk s Rubensem a že se nějak minuli, ale nevíme, zda se Rembrandt sešel se Spinozou, s nímž byl téměř v souse- ských vztazích. Rozhodně alespoň proslorové. Všechna taková setkání mohla být zajímavá, kdyby ...

Téměř neuvěřitelné a málo pochopitelné je ovšem to, když se navzájem nejen neseťkají, ale dokonce jakoby manifestálně ignorují vědci působící v toméž oboru a dokonce na podobných tématech. To je „případ“ a „záhada“ chybějící komunikace mezi Maxem Weberem a Emilem Durkheimem.

Studenti sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy připravili v semináři dějin sociologie prof. Petruska texty, které se snad zajímavým a do- konce zábavným způsobem pokoušejí problém resumovat, a to dvojm způsobem. Tereza Vajdová připravila výtah z textu Edwarda Tiryakiana, který na problém upozornil již před téměř třiceti lety v časopise Archiv européen de la sociologie (roč. 7, 1966) v pozoruhodném kontextu sociologie vědění. Dále přinášíme – s laskavým svolením nakladatelství Les Eperonniers, Bruxelles - překlad textu prof. Clauda Javeau, který se s faktem, že se Weber a Durkheim navzájem nedůstojně ignorovali, nesmířil a „nechal“ je setkat se a zdvořile i věcně si popovídat o tom, o čem by pravděpodobně mluvili, kdyby se byli byvali setkali. Kdyby se byli byvali... Překlad připravili Marie Šedová a Martin Převrátili.

m.p

* * *

Proč se Emile Durkheim a Max Weber vlastně ignorovali ?

(Výtah z úvahy Edwarda Tiryakiana z roku 1966)

o společenské strukturu a tím i o společenských vztazích podobně jako pozitivní vědní. Rád bych uvedl prosby, ale zajímavý fakt z intelektuální historie našeho oboru, který považuji za jakýsi malý sociologický detektivní příběh. Tímto faktem je, že Durkheim a Weber, pokud vím, jeden druhého neznámí, ani vzájemně nereferují o svých spisech, i když všechny okolnosti se zdají nasvědčovat tomu, že jeden o druhém museli téměř jistě vědět.

1. Společné jmenovatele mezi Durkheimem a Weberem

Téměř s jistotou můžeme říci, že v dnešní historicko-sociologické perspektivě Durkheim a Weber vystupují jako dvě výjimečné osoby ve využití obecně sociologické teorie a v procesu konstituování moderní sociologie jako autonomní vědecké disciplíny. Jejich životy se do značné míry překrývaly; Durkheim se narodil roku 1858, tedy šest let před Weberem, a zemřel o tři roky dříve, roku 1917... Jejich sociologické ustílování vykazuje velkou shodu... Oba se zabývali hlavně tím, jak vztažitelnou přísně morální fenomény k ostatním aspektům života společnosti, jejich nejvyšší přínos leží v oblasti sociologie náboženskosti, ačkoli žádný z nich nebyl nábožensky aktivní nebo dokonce přímo nábožensky angažován. Nauzdory jejich osobní lhostejnosti k oficiálnímu náboženství jejich vzájemně se doplňující výzkum dokázal nade vše pochýlnost dilézitost náboženských faktorů ve struktuře a dynamice lidských společností.

Dalším důležitým společným prvkem jsou jejich metodologické spisy (Durkheimova Pravidla a Weberovy Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre), které prezentují v zásadě podobnou koncepci objektivní povahy sociologické a rasových výkladů společenského chování v době, kdy to ve stylu „sociálního darwinismu“ bylo stále ještě módní. Odmtali také evolucionistický optimismus, převládající v některých liberálních intelektuálních kruzích před první světovou válkou, protože se oba přesvědčili, že absence náboženského základu znamená pro moderní společnost ztrátu bezpečných základů, jejichž prostřednictvím by mohly být iracionální potenciály lidska sledovány do konstitutivních kanálů.

Pokud pak jde o profesorní roli – Durkheim založil roku 1897 nejniější francouzský sociologický časopis *Année sociologique*, zatímco Weber byl od samého počátku spolueditorem nového *Archiv für Sozialwissenschaften u. Sozialpolitik*, jehož první číslo se objevilo sedm let po debutu *Année*. Oba časopisy měly dokonce podobný formát i účel.

Z hlediska politiky si byli Durkheim a Weber také podružně blízcí. Oba měli soucinné porozumění pro pracující třídu a její mluvčí, ačšak citliví, že socialismus hledá příliš zjednodušující řešení, které přehlíží komplexnost moderního společenského řádu. Oba byli intenzivně patriotičtí a věnovali veškerou svou energii včleňnému úsilí, zdvoevě však byli oba proti imperalistickým expanzím svých národů. Oba byli politicky motivováni společenskou odpovědností, která přesahuje jakoukoli partikulární zájmovou skupinu, a upřímným liberalismem, který jde hlouběji než jakkoli jednatelův politická strana nebo

jako pozitivní historie našeho... Tímto faktem ani vzájemně vědětovat tomu,

ide
od
ned
aka
poli
fraz
u ši

2. A
jede
tohr

not
u je
prav
přel
Roz
repi
popi
Som
byla
prav

Ann
rouy
Jeh
ale i
und
und
niko
ekor
Web

s ve
nad
Dru
...
und
Sim
Web

1 L.a

obecně sociolo-
nomní vědecké
se narodil roku
1917... Jejich
ní hlavně tím,
ta společnost,
u žádný z nich
vážn. Nauzdory
té se doplňující
kterou ve struk-
ké spisy (Durk-
wissenschaftler),
y sociologické-
ti biologických
ylu „sociálního
ký optimismus,
první světovou
ladu znamená
lřednictvím by
ých kanálů.
397 nejniější
er byl od samé-
.. Sozialpolitik,
y měly dokonce
uhodně blzac.
5; ačšak citliví,
ří komplexnost
2 věnovali veš-
řperalistickým
škou odpověd-
4, a upřímným
ká strana nebo

2. Absence vzájemných odkazů

A přece – zde je to překvapující zjištění: žádná publikovaná práce Durkhei-
mova ani Weberova neobsahuje žádný vzájemný odkaz.

Prohlédl jsem všechna čísla *Archivu* z onoho časového období, kdy Weber byl v jeho redakční radě, a nenašel jsem jedinou recenzi žádné z Durkheimových prací. V roce 1918 tam byla zmínka o Durkheimově *Die Methode der Soziologie*, přeložené Wernerem Klinckhardtem, ale ta podává pouze učeň názvu kapitoli. Rozhodně to není recenze. Ze by redakční rada *Archivu* prostě nevěděla o viděním reprezentantu *Année* je prakticky nemožné, protože ve svém prvním čísle *Archivu* popisuje bibliografické schéma *Année* a můžeme tam nalézt dokonce lichétiy Sombartův vjrok o *Année* („Dieses ausgezeichnete Jahrbuch“). Jestliže *Année* byla tak těsně spojena s Durkheimem, je opravdu uduivující, proč se právě jeho prvcim dostalo tak malé pozornosti...
A jak se Weberovi darilo v *Année*? Zde se zřihada opět prohlubuje. Vdanutelé *Année* si vsítnili celé Weberovy rodiny, ale nezád se, že by si jich vážili. Z celé Webe-
rovy rodiny se dostalo největší pozornosti Maxovu mladšímu bratrovi Alfredovi. Jeho knize *Über den Standort der Industrien* věnoval H. Bourgin sice dlouhou, ale velice negativní recenzii. 1 Pokud pak jde přímo o Maxe Webera – jeho Roscher
und Knies (1903) a stejně známý esej *Die Objektivität* (1904) jsou sice uvedeny, nikoli však recenzovány v 5. oddíle *Année* ročníku 1903-1904, který byl věnován ekonomické sociologii. Tento oddíl společně vedli H. Bourgin a F. Simiand
Weberova významná Protestantická etika se objevuje v *Année* v roč. 9 (1904-1904)
s velmi stručným shrnutím, že tato studie „poučívá o tom, jak ekonomická
nadrážnost protestantů vyplyvá spíše z etických dispozic, než z jiných příčin“.
... v tomž ročníku je bez komentáře zaznamenána druhá a třetí část *Année*
und Knies *Bibliografische přehledy o ekonomické sociologii* byly dílem Bourgina,
Simianda a nového člena týmu, Halbnachse. Zřejmě žádný z nich nepoužíval
Weberovy práce za předmět hodný další recenzi!

A na závěr poslední fakt z této podružně hadanky. V *Année*, roč. 10

1 *L'année sociologique*, 12 (1909-1912), s. 678-687.

(1906-1907), sám Durkheim piše sedmistádníkovou recenzi práce Ehefrou und Mutter in der Rechtsentscheidungskung napasane roku 1907 dalším z Weberů, tentokrát Marianne Weberovou, ženou Maxe Webera! Tato kniha se zabývala historickou situací žen a tím, jaká by měla být role ženy v rodině dnes. Durkheimova recenze však není učit autorce příliš galantní ... V této recenzi Durkheim kritizuje hledisko „Gesellschaft“, ve vztahu k manželství propogované „Frau Weber“, a v souladu se svými názory ve své kritice zdůrazňuje, že solidární rodiny dala roli ženy respekt. Durkheimův pojem organické jednoty společnosti, tak drahý francouzskému sociálnímu myšlení počínaje Saint-Simonem, de Maistre a Proudhoem, musel být nutně v rozporu s Marianneiným důrazem na „Gesellschaft“. Ize tedy předpokládat, že Durkheim mohl nemít porozumění pro Weberovy tendence k sociologickému nominalismu, tj. pro to, že pro Webera byl historický jedinec klíčovou jednotkou sociologické analýzy.

3. Věděli o sobě vůbec?

Zde musíme problem ponechat s otevřeným koncem. Vzhledem k tomu, že uše naznačuje, že Durkheim a Weber museli o své existenci nauzájem vědět, proč tento fakt ne svých pracích nepřipustili? Proč mezi nimi, kteří pracovali na tolika nauzájem se překrývajících problémech, nedošlo k žádnému výměně myšlenek a nápadů? Jaké činitele mohly způsobit selhání komunikace, pomíneme-li jazykový faktor (Durkheim čelil německy a Weber musel číst francouzsky, protože několik jeho bibliografických odkazů v Protestantické etice i jinde je k francouzským zdrojům)? Z heuristického hlediska lze navrhnout několik možných výkladů.

Jedna možnost, jak interpretovat jejich vzájemnou nevědomost, je divit se na ni nikoliv jako na případ uzájemného nevědění, ale jako na případ uzájemného ignorování. Pokud by tomu tak skutečně bylo, pak se jako faktor stojící v pozadí nabízí nacionalismus. Vzhledem k tomu, že se každý identifikoval se svou zemí možná víc, než kterékoli jiný Francouz nebo Němec jejich dnu, mohli si přes úspěšnou oddanost vědeckému univerzalizmu vypěstovat uzájemnou nesympatii právě proto, že jeden v druhém viděl nejen odborníka v sociálních vědách, ale také reprezentativní symbol nepřátelské kultury.² Kdyby byla pravda, že se Durkheim a Weber nauzájem profesionálně ignorovali z důvodu nacionalistické a patriotické psychy, zmenšilo by to respektivě jejich olympskou reputaci. Z hlediska sociologie vědění by však stálo za to vidět v této situaci manifestaci diematu univerzalizmu a partikularismu, přitomného v sociální struktuře vědecké disciplíny. Další možností je, že Weber začal být jako sociolog akceptován teprve v průbě-

² Od roku 1870 do první světové války se ve Francii projevovaly značné obavy, dokonce strach z střechy se ulitu německé kultury v různých intelektuálních sférách. V roce 1902 česky vykládal o „středověké nadzravnosti“ německého duchovní. V odpověď na to zasílal Jacques Morland z Mercure de France různým významným osobnostem důrazně, v němž je žádá, aby odhalili německý vliv v jejich vlastní oblasti. Durkheim ve své završující odpovědi řekl, že raději se ve svých myslích stáburňských letech naučil od německé společnosti vědy určitou komparativní spolupráse realit, zdá se mi, že sociologické studium v Německu zosobňuje a že ne u nás se prokládá d impulzům naučitelé dans l'ordre des sciences sociales. Jeho poznámky se nespo u duchu dosti ingrativního hodnocení.

hu času, a historickou sociologickou vědní disciplínou Webera, faktory z ho naopak Subtlnějším problemem, který takto vzniká, je otázka, podle jakých kritérií se určovalo, které unější stimuly (a unějšími můžeme rozumět odlišnou kulturu nebo perspektivu) jsou autorem nebo školou pokládány za závazné pro vlastní tvorbu vývoj. Konkrétně, věděl Durkheim o Weberových sociologických spisech, ale ignoroval je jako nedůležité pro svá vlastní studia, a naopak? Pro intelektuální historii sociologie to znamená, že nás může urotovat před nepřipustnými opomenutími: Je si například americká sociologie vědoma teoretického pokybu a vývoje francouzské sociologie, nebo francouzská sociologie vědoma teoretického pokybu a vývoje britské? Jestliže ne, je to dáno tím, že mentální produkty jsou tak vázány na specifické sociokulturní uspořádání, že i nejpřesnější postavy těžce společenské vědy mohou vycházet z tak odlišných předpokladů o společenské realitě a společenské unámnosti, že o sobě budou sice vědět, ale nebudou se nauzájem znát? V každém případě doufáme, že jsme alespoň obrátili pozornost k sociologickému významu mlčení.

je divit se uzájemného ignorování v pozadí: otili si přes nesympatii vědách, rauda, že se onalistické jematu univerzalizmu: disciplíny: rve v průbě-
Ehefrou und Mutter, tentokrát Marianne Weberovou, ženou Maxe Webera! Tato kniha se zabývala historickou situací žen a tím, jaká by měla být role ženy v rodině dnes. Durkheimova recenze však není učit autorce příliš galantní ... V této recenzi Durkheim kritizuje hledisko „Gesellschaft“, ve vztahu k manželství propogované „Frau Weber“, a v souladu se svými názory ve své kritice zdůrazňuje, že solidární rodiny dala roli ženy respekt. Durkheimův pojem organické jednoty společnosti, tak drahý francouzskému sociálnímu myšlení počínaje Saint-Simonem, de Maistre a Proudhoem, musel být nutně v rozporu s Marianneiným důrazem na „Gesellschaft“. Ize tedy předpokládat, že Durkheim mohl nemít porozumění pro Weberovy tendence k sociologickému nominalismu, tj. pro to, že pro Webera byl historický jedinec klíčovou jednotkou sociologické analýzy.

³ Durkheim byl uveden jako „advising editor“ v American Journal of Sociology již od jeho druhého čísla (září 1895) a byl také stále uveden až do první světové války. Zatímco Simmel a Durkheim byli také zahrnuti mezi členy redakce tohoto časopisu, Weber nejen neměl tuto ctitelovou pozici, ale dokonce recenzeovány již za jeho vlastního života.

Přeložila Tereza VAJDOVÁ

Rozprava pánů Durkheima a Webera o svobodě a determinismu během návštěvy pana Webera v Paříži

Filosofický dialog

Claude JAVEAU

Předmluva

Všichni sociologové považují Durkheima, Françoise z Épinay, syna a unuka robitů, a Webera, Němce z Erfurtu, za „olce zakladatele“ par excellence své disciplíny. První, narozený v roce 1857, zemřel v roce 1917; druhý žil od roku 1864 do roku 1920. Byli tedy skutečnými současníky. Durkheim mluvil německy a Weber francouzsky, jejich lingvistické znalosti byly ostatně pozoruhodné. Durkheim, který osetoval po Německu, znal bezpochyby některé Weberova díla; ten měl zase nesaďale na pracovním stole Les formes élémentaires de la vie religieuse. Prásto se nikdy nesešli, ani jeden z nich nepsal o druhém. Nikdy si nevyměňovali korespondenci. I Připomeněme si, že Simmel byl kritizován Durkheimem v L'Année sociologique a že opublikoval u Alcanu, vydavatele francouzských filosofických špiček v době před první světovou válkou, v roce 1912 své Mélanges de philosophie relativiste. A však Simmel je považován za „olce zakladatele“ méně než jeho přítel z Heidelbergu a udiňuje nás trochu, že byl ve Francii lépe přijat.

Předtím jsem si, že Durkheim jednoho večera na začátku století přijal u sebe v Paříži své německé alter ego. K tomu se setkání samozřejmě nikdy nedařilo. Kdyby k němu bývalo došlo, byla by slova, která by si mezi sebou vyměnili, taková, jak jsem jim je uložil do úst? Můžeme o tom pochybovat. Možná by spíše jen evokovali stav permanentního napětí, který panoval mezi oběma zeměmi. Oba se totiž vážně zajímali o věci veřejné. Nemyslím si, že by se pusili do „filosofického dialogu“, jak ho zde nazýváme čtenři.

K sepsání tohoto dialogu jsem byl samozřejmě inspirován, má tak druhým Diderotem, mužem, který podle mého názoru psal vůbec nejhezčí francouzštinou. Synovec Rameauv je jednou z mých nejoblíbenějších knih a tomuto dobremu muži budu vždy zdvižit jeho nesmírný talent. Zdá se, že jsem byl také ovlivněn Setkáním pana Descarta s panem Pascalem Le Jannem od Jean-Clauda Brisvilla. Je to možná pravda, co se však týče zbytku, nečetl jsem tento vynikající text až do chvíle, kdy jsem sepsal svůj Rozpravu. 2 Jestiž

1 O přijetí Weberovy sociologie ve Francii srv. Monique Hirschhorn, Max Weber et la sociologie française, Paris, L'Harmattan, 1988.
2 Aux Editions Papiers, Paris 1986.

pár slov. Děkuji za přijetí, které Pierroni Mertens

(Odehrává :
voussem a cvikem
jen o něco málo
Emile:

Drabý přítel
mlý dopis
malé večere
kolegů mim
Paul Fauco
manželky.

Mar:
Jsem vám z
spisy, se kte
A nepochyb
večer dokon
Emile:

Víte, bude t
cestu. Z Hei
cestování vi

Mar:
Cesta byla
stejně nedů
Emile:

Obvykle jste
Mar:
Nepřehánějí
mou admini
který probíh
?i

Emile:
Budíž, necht
ne-li Rozumí

Mar:
Nenechte se
nalitou se f
že jakožto v

a
návštěvy

alu, syna a unuka
excellence své dis-
: žil od roku 1864
vil německy a We-
rodě). Durkheim,
díla; ten měl zase
religieuse. Prásto
si nevyměňovali
veimem u L'Année
kých filosofických
ages de philosophie
éne než jeho přítel
at.

iku století přijal
amozřejmě nikdy
by si mezi sebou
lom pochybovat.
ový panoval mezi
yslím si, že by se

me tak druhým
francouzštinou.
tomuto dobremu
m byl také ovliv-
: od Jean-Clauda
yče zbytku, nečetl
Rozpravu. 2 Jestiž

Mar:
Nenechte se
nalitou se f
že jakožto v

pár slov. Děkuji velmi Henriemu Ronsemu, řediteli Bruselského Nového divadla za přijetí, které věnoval tomuto malému dialogu. A také svému věrnému příteli Pierroni Mertensovi za jeho pouzuzení.

(Odehrává se v salónu na začátku století. Asi tak padesátiletý muž s plnovousem a cvikem se zvedá z křesla, zatímco vidíme přicházet druhého muže, jen o něco málo mladšího, s bujnějším plnovousem a bez cvikru.)

Emile:
Drabý příteli! Posadte se přece. Jaké potěšení vidět vás v Paříži. Váš mlý dopis přišel teprve předevčirem. Podářlo se mi však u příležitosti malé večere, kterou pořádám dnes večer na vaši počest, seznat několik kolegů mimofádných kvalit. Přijde můj synovec Marcel Mauss a jeho přítel Paul Fauconnet. A také Bougué, Hubert, malý Herz, a samozřejmě jejich manželky.

Mar:
Jsem vám za to velmi povděčen. Bude mi potěšením, budu-li si moci spojit spisy, se kterými jsem se již dost důvěrně seznámil s konkrétními tvářemi. A nepochybují o tom, že schopnosti paní domu, drabý příteli, učiní dnešní večer dokonale úspěšným.

Emile:
Víte, bude to zcela prosté, nejsme žádní světáci. Doufám, že jste měl dobrou cestu. Z Heidelbergu do Paříže je to dost daleko. Je pravda, že jste přivykl cestování více než já. My jsme s mou paní spíše usedlejší.

Mar:
Cesta byla velice dobrá, děkuji za optání. Francouzští celníci jsou stále stejně nedůvěřivi.

Emile:
Obvykle jste vůči byrokratům shovívavější, pokud jsem vás dobře četl.

Mar:
Nepřehánějme! Já se spokojuji s tvrzením, že byrokracie je racionální formou administrativy, která vstupuje do obecného racionalizačního procesu, který probíhá v naší společnosti. Ale odvozovat z toho, že mám rád byrokraty ?i

Emile:
Budíž, nechtě byrokracií stranou. Ale přinejmenším máte rád racionality, ne-li Rozum?

Mar:
Nenechte se mýlit. Jsem zavázán Nietzschemu stejně jako Kantovi. Racionalitou se Rozum nevyčerpává, k tomu má racionality daleko. Je jisté, že jakožto vědec mám Rozum rád. Tím, že na sebe bere podobu pouhé

racionality, hrozí, že se stane nerozumným. Společnost, jak vte stejně dobře jako já, nabízí tisíce příkladů toho, co jsem nazval paradoxy následků.

Émile: Chápu vás dobře, pokud mluvíte o vedlejších účincích racionality, jestli to tak mohou říct. Byrokracie začíná zapomínat na cíle, které jí jsou určeny, a nezbývá se již ničím jiným, než spravováním sebe sama, a to jen pro svou vlastní slávu a s úmyslem zajistit si věčnost.

Max: Rozumně jste mi vsadku dobře.

Émile: Ale nejedná se zde, jak bych to sám nazval, o přechod od normálního k patologickému? Byrokracie se nachází ve svém normálním stavu, pokud přispívá k udržování společnosti na jejím normálním stupni vývoje. Jako patologický orgán se chová tehdy, jestliže přestává respektovat tento normální stupeň vývoje. Zdá se mi, že v dnešní době byrokracie dospěla do velmi pokročilého patologického stadia.

Max: To mohu těžko posoudit. Sám si nemyslím, že by společností mohly být zdevastovány nebo nemocné. Jde o nepřítisí užitečné metafory, které vyplyvají z vaší metafory hlavní, jež ukazuje společnost jako obrovitý organismus. Odsud pramení vaše myšlenka funkce, o kterou se já vůbec nezajímám, ale o níž soudím, že díky své jednoduchosti má před sebou jisté záruky budoucnosti. Společností nemohou být nemocné, nemocní mohou být jen lidé. Společnost může být považována za nemocnou, jestliže většina jejích členů je nemocná. Tedy, pokud během epidemie mnoho lidí onemocní morem, můžeme říci, že společnost, již jsou součástí, je nakažená morem. Jde tedy o pouhý adiční efekt.

Émile: Vidíte, a v tomto se budeme vždy lišit: vy si myslíte, že společnost je utvářena činností jedinců. Já se naproti tomu domnívám, že je to společnost, která formuje jedince; nebo jinak, že je produkce jako země plodí obilí a květiny.

Max: Ale přesto je potřeba, má-li země plodit rostliny, aby do ní napřed byla zasaeta semena...

Émile: Z nichž vzejdou rostliny, které vzklíčily díky půdě, jež je živila.

Max: Je zřejmé, že ani vy ani já nebudeme moci nikdy říct, co bylo dříve, zda slepice či vejce.

Émile: Jestli dovolíte, problém je jinde. Pro mě je nesporné, že je to společnost, která formuje své členy k obrazu svému, a to z prostého důvodu, že existuje před každým z nás. Když se narodíme, její instituce jsou již zde a my nemá-

me žádnou možnost s nimi vyjednávat. Já jsem se narodil v Ěpinalu, mám židovské kořeny, ale francouzské národnosti. Židovství a Francie byly mým kmotrem a mou kmotrou. Nemohu uniknout ani jednomu, ani druhému.

Max: Neměl jsem na vybranou. Mimořádně násťásti, neboť mohu být jedně štaeten, že jsem dostal bez jakéhokoli přičtení do vlnku francouzštinu.

Max: O tom se s vámi nebudu přit, třebaže jsem sám také velmi štaeten, že mohu myslet a psát německy. Ale vracíme se, pokud souhlasíte, k příkladu, jímž jste vy sám. Vy se nazýváte Židem, a přece jste se rozšel s židovstvím. Nejsite věřící, jak mi bylo mnohokrát řečeno.

Émile: Židovské náboženství již opravdu nevyznávám. Ale je to možné jen díky tomu, že země, ve které žiji, zaručuje svobodu víry a respektuje také ty, kteří se k žádné nehlásí. Kdybych se byl narodil o dvě či tři století dříve v tom či onom ghettu této země, nikdy by mi nebyla takováto šance nabídnuta.

Max: Ale aby byl umožněn přechod od stadia ghetti ke stadiu Francie světské a republikánské, ve které se cítíte tak spokojen, bylo třeba dobrovolné a samozřejmě také trpělivé činnosti mnohých generací lidí. Chci říci: jedinců, kteří po sobě následovali, byli poháněni vlastním zájmy, cíli, vášněmi, nazvěte to jak chcete...

Émile: Ale to není nic jiného, než výsledek vývoje samotné společnosti, která podléhá podobnému zákonu, jemuž podléhá přírodní říše, jak to skvěle ukázal slavný Darwin. Společností není nic jiného než vrcholné vývojové stádium jednoho živočišného druhu. Je to otázka vývojové stupnice: společností se vyvíjejí stejně jako se vyvíjejí živé druhy. Některé, protože dosáhnu vyššího stupně složitosti, se vyvíjejí rychleji než ostatní. Zde se však analogie vnučuje bez zbytku: lidský druh, jsa složitější, se vyvíjel až do dneška, jak víme, mnohem rychleji než druhy mnohem primitivnější, jako například plazi. Sama povaha vztahů, které lidé utvářejí mezi sebou v dané společnosti a která je sama určována stupněm vývoje, k němuž tato společnost dospěla, determinuje lidi k osvojení si toho či onoho chování. Nemí důvodu, proč by se lidské činnosti měly vymykat všeobecné pláněné determinismu. Vidíte, můj synovec Maus je nevyčerpátelný; pokud jde o toto téma.

Max: Takže tedy, podle vás, je to v důsledku vyšší nutnosti, vepsané v samotné povaze lidských seskupení, která nazýváme společností, že jste se stal Židem oproti jiným od židovství, francouzským profesorem židovského původu, jehož potomci budou snad, pokud půjde vývoj správným směrem, považováni pouze za Francouze. Samozřejmě, pokud se do této pékne, předem vytyčené cesty nevloučí něco patologického.

Émile:

Společenské patologie jsou jako nemoci, které zasahují druhy. Některé jsou samy výsledkem vývoje, kterým prošly; jsou neschopné se v danou chvíli adaptovat na existující podmínky, které jim jsou dány, a proto vymírají. Vezměte si například druhohorní dinosaury. Je možné mít za to, že překážkou této evoluce bylo to, co biologové nazývají mutacemi. Pro společnost to platí stejně: některé mutace pro ni mohou být osudné. Je tedy důležité snažit se je předvídat.

Max:

Ale tím se přece zase utkáte k voluntaristickým činnostem...

Émile:

Ale tady jde jen o obranná opatření organismu ohroženého nemocí. Člověk postižený chřipkou si nepřeje, aby se jeho sliv zhoršil, a proto dří dítěti a bere léky, které vyvolají pocit vyháňající horečku. Společnost, která je nutně ještě moudřejší než izolovaný člověk, přijímá opatření stejného rázu. Zavádí účinné vzdělávání v boji proti odštědivým silám, které mohou způsobit rozvrat národa. A to je jenom jeden příklad z mnoha.

Max:

Vy máte zřejmě odpověď na všechno. Pokud vás dobře chápu, pak učitel, který v zapadle vesničce učí hratku malých venkovanů účel k republikánským čnostem, jako je vlastnictví, početnost svoboda, rovnost a bratrství, nedělá nic jiného, než že zavádí terapii, kterou mu navrhuje používat společnost? Takto tedy přispívá k utváření Francie jednotné a stejnorodé, chráněné proti demonu vnitřního dělení a proti revolučním tendencím. Opravdu je možné takto rozumět vašim myšlenkám?

Émile:

Takto opravdu pojímám fungování společnosti. Nezapomínejte, že jsem to psal již v roce 1895 ve svých *Pravidlech sociologické metody*: „sociální se dá vysvětlit pouze prostřednictvím sociálního“. Od té doby jsem svůj názor nezměnil.

Max:

Závědím vám vaši neochvějnost. Ale ano, jsem upřímný. Že v zemi Descartově a tradici kartezianského myšlení připustila pochybnost zrod tak pevných jistot, to je další paradox do mé sbírky.

Émile:

To ale není paradox, věřte mi. Kartezianské pochybování dovoluje zamítnout náboženský dogmatismus a otevřít tím cestu osvícenství, jehož záměr emancipace je dvojný, jak dobře víte. Na jedné straně jde o boj proti despotismu králů, kteří se odvolávají na Boha. Na druhé straně se snaží osobodit lidi od tmářství nasloleného církvi, ve jménu téhož Boha, který mljuje pouze „prostoduché“. Vzpomínáte si na *Evangelium sv. Matouše*?

Max:

Promiňte, ale ten text říká „prosti“ a ne „prostodušší“. Znáám ho z paměti.

46

Émile:

Nevidím v vašejší, i mě samozřejmě společnosti a radovat se

Max:

Vy jste vsk

Émile:

Věřte mi, že dogmatismu odrazový m Determininisi související

Max:

Pro mě to Durkheim,

Émile:

To je mi veli a učenci přij jednotuché nů společen bezpochyby

Max:

Ano, vim, č skromnosti,

Émile:

Zákony říká nosti věcí. Si nemůže unik nutné nechat jsou vepsány matematici,

Max:

To je to, co Mezi námi, n Jenže Comte dobře vidět, v fenoménů.

Max:

Podle vás tedy dává sprostím,

Émile:

Některé jsou e v danou chvíli a proto vymírají. za to, že překáž- Pro společnost a radovat se z toho. Proti takovému pojetí bojují osvícenší filozofové.

Max:

Vy jste vsk

Émile:

Člověk o nemoci. Člověk proto dří dítěti společnost, která ipaření stejného ám, které mohou oha.

Max:

pak učitel, kter republikánským a bratrství, nedě- žítvat společnost? á, chráněné proti pravdu je možné

Max:

Ano, vim, č nejte, že jsem to ody: „sociální se jsem svůj názor

Émile:

v zemi Descarto- zrod tak pevných

Max:

voluje zamítnout v, jehož záměr oji proti despotis- e snaží osobodit zery mljuje pouze

Max:

Podle vás tedy n ho z paměti.

47

nebo se osmnáctého brumairu zmocňuje Rady pěti set, je diktováno panováním determinismem, který se vписuje do přirozenosti všech věcí, včetně těch, jimiž by mohli být sami lidé?

Émile: Ale ano, ano! V čem se vám však, dratý příteli, zdá toto pojetí šokující?

Max: Sotkující šokující... To nebude to pravé slovo. Řekneme, že jeho příliš krásná sourodost se mi zdá být zrazována právě přebytkem sourodosti, mohl-li to tak říci... Chci říci, že oproti nesourodosti světa, zvláště světa lidí, se mi zdá nadbytek jeho sourodosti nesourodý. Možná nejsem schopen se vyjádřit dostatečně srozumitelně

Émile: Skutečně, pokud dovolíte, můj dratý, a nevykládejte si to špatně, jste to vy, kdo mi připadá nesourodý.

Max: To připouštím. Ale není moje nesourodost sama o sobě výrazem roztržky, lépe řečeno nesoouladu, který lze zjistit mezi dokonalou sourodostí vaší teorie a realitou věcí, mimo jiné i těch společenských? Možná mi řeknete, že to, co nazýváte mou nesourodostí, je samo o sobě společenským výtvorem? Že není ničím jiným, než výsledkem vnitřního hnutí, které ve mně vyvoláváji na povrchu protichůdné společenské pochody? Říkám záměrně „na povrchu“, neboť pro vás, alespoň jak si to představuji, nemohou být protichůdné pohyby nic jiného, než příležitostné reakce na podněty, které, celkové vzato, vycházejí z jediné evoluce společnosti.

Émile: Zřejmě jste mě dobře pochopil. Protichůdnost toho, co vy nazýváte hnutími, je umožněna jen složitostí světa, ve kterém žijeme, zvláště našeho typu společnosti. Ale vezmeme-li na vědomí tuto složitost, potom se věci, odvážím se to tak říci, stávají velmi jednoduchými.

Max: A nemohl bych tedy říci, že to, co vy nazýváte „složitostí“, je přesně to, co já nazývám „nesourodostí“? Není třeba v těchto velice rychlých pochodech, které zmiňují společnost a které jdou obvykle protichůdným směrem, vidět nic než jen výraz systematické složitosti, která odkazuje na systém, kde jsou všechny části mezi sebou dokonale propojeny? Což znamená, že společností, stejně jako svět, kterého je nejdokonalejším výtvorem, bude produktem absolutně totální imanentní racionality?

Émile: Vkládáte-li mi tato slova do úst, pak jsem ochoten je všechna vyslovit. Ostatně překvapil byste mě, kdybyste popíral racionality světa právě vy, který tak opěvujete racionality v lidském jednání.

Max: Vy víte velmi dobře, že předpokládám racionality lidského jednání pouze jako ideál a že vzhledem k tomuto ideálu hodnotním stupni racionality

jednotlivých nepřiklad v na tom, co i k našemu tu

Émile: Tim byl uni měla vymyk privilegím možná mliló zcela odlišn - řád, který

Max: Zajisté, dal i pokusem zbu verzálního d člověku, to z jaksi starí si jeho schopnc a předkládat kvetly od do a samozřejm (Émile vsává pokládá na l

Max: Zajisté, dal i pokusem zbu verzálního d člověku, to z jaksi starí si jeho schopnc a předkládat kvetly od do a samozřejm (Émile vsává pokládá na l

Émile: Při takové k řekl sklence přivez ze sv Napiji se rác oply jako žol podal Émile, tčné. Vy Fra v některých j

Émile: Na zdraví! (baté: tato nál nic víc než n doprovázejí m zdvojují. Před nou měrou. V Zviřata to dě njší, protože ze zákonů ev

Max: Zajisté, dal i pokusem zbu verzálního d člověku, to z jaksi starí si jeho schopnc a předkládat kvetly od do a samozřejm (Émile vsává pokládá na l

Émile: Při takové k řekl sklence přivez ze sv Napiji se rác oply jako žol podal Émile, tčné. Vy Fra v některých j

Max: Zajisté, dal i pokusem zbu verzálního d člověku, to z jaksi starí si jeho schopnc a předkládat kvetly od do a samozřejm (Émile vsává pokládá na l

jednotlivých aktů. Což ovšem může způsobit, že ji vůbec nenajdou, jako nepřiklad v těch politických hnutích, o kterých si myslím, že jsou založena na tom, co nazýváme charismatem vůdce. Ale nechtějte to už být, vraťme se k našemu tématu.

Émile: Tim byl univerzální determinismus. Proč by se z něho společenská fakta měla vymykát? Proč by se člověk, živočich jako každý jiný, jehož jediným privilegiem je to, že se nachází v určitém bodě evoluce, započaté před tisíci, možná miliony lety, měl vymáhat z obecného řádu světa? Jsme snad z nějaké zcela odlišné látky, že je třeba vytvořit zvláštní řád pouze pro lidský druh - řád, který by sám byl, jestli dobře chápu vaše námitky, zmatekem?

Max: Zajisté, dal bych si velký pozor, abych nevrátil něco podobného. Jsem dalek pokusem zhožšťovat člověka, obzvláště v dnešní době. Budíž, co se týče univerzálního determinismu. Ale není právě to privilegium, které přiznáváte člověku, to že je na nejrozvinutějším konci obecné evoluce, právě tím, co ho jaksi starí stranou, vně, ne pro jeho vydělenost z přirozeného řádu, ale pro jeho schopnost, na rozdíl od jiných druhů, hledat smysl vlastní svébytnosti a předkládat ho v četných náboženských, filosofických a ideologických, které přece kvetly od doby, kdy je lidstvo na světě. Včetně vaší sociologie, dratý příteli, a samozřejmě, pokud mám nějakou, i té moji.

Émile: (Émile vsává a jde ke skříní, z níž bere láhev a dvě malé skleničky, které pokládá na kulatý stoleček)

Max: Při takové konverzaci přichází žízeň, není-liž pravda, dratý příteli? Co byste řekl sklence tohoto vtěšeného koňaku, který mi můj synovec Marcel Mauss přivez ze svého posledního pobytu v Charente?

Max: Napiji se rád, ale s mírou. Nechtěl bych se octnout napul utopený v řece, oply jako žoldák po krveprolití. (Smáčí své rty ve sklence, kterou mu právě podal Émile, který čekal jen na toto gesto, aby začal také pít.) Vskutku výtečné. Vy Francouzi budete vždy nepovazovatelní, co se týče šnapsů... Ostatně, v některých jiných ohledech také. Na zdraví!

Émile: Na zdraví! (Oba obřadně porvehdnou sklenky.) Ale abychom se vrátili k debatě: tato náboženská, tyto filosofie, tyto ideologie, jak říkáte, nejsou nikdy nic víc než ony „představy“, o kterých rád pojednávám a které nevyhnutelně doprovázejí materiální existenci lidí, kteří tak svou existenci v jistém smyslu zdvojují. Představy a materiální život utvářejí společenskou skutečnost stejnou měrou. Ve schopnosti představovat si věci není žádná zvláštní činnost. Zviřata to dělají stejně běžně. Naše představy jsou prostě jen komplikovanější, protože i my jsme mnohem komplikovanější zviřata, jak to vyplývá ze zákonů evoluce.

Mar:

Myslím, že jsem odhalil zdroj našich neshod. Vy mluvíte vždy o „sociální“, ať už toto slovo vyjadřuje cokoli, jako o dokončeném vytvoř, jako o souhrnu věcí holových a konečných, takže se stačí s jistou dávkou opatrnosti, dobře dávat, abychom je mohli vysvětlit, neboť se podřizují pouze zákonům, které věda nemůže neodhalit. Pro mě je „sociální“ vytvořem, který prochází vytvořem, je to nikdy neukončený proces, utvářeny činy a slovy milionů jednotlivců při neustálém styku jedněch s druhými, kteří udržují, vymýšlejí nebo přetvářejí tyto vztahy pouze v závislosti na smyslu, který mu dávají nebo o kterém si myslí, že mu mohou dávat. To vysvětluje, proč vy mluvíte o „sociální skutečnosti“ a proč já raději mluvím o „sociálním jednání“. Náš základní stavební kameny jsou rozdílné, jestli mi rozumíte.

Émile:

Ovšem, mám ten dojem. Kdyby však podstatou všeho byl pohyb, proces, pak by se věda jinými předměty než těmi, jejichž podstatou je pohyb, vůbec nezabývala. Hvězda je jistě v pohybu, ale má také hmotu, zářivost, objem a co já vím ještě? Společnosti se mění, to je pravda, kromě toho, že jsou v pohybu, který je jim vlastní, mají také hmotu, organizaci...

Mar:

Což vztahujete k společenské dělbé práce...

Émile:

Přesně tak. A mají ještě další atributy, z nichž některé podléhají změně méně než jiné. Konstatovat změnu jak u společenských, tak u biologických faktů znamená pouze vzít v úvahu dílo, které vykonává zákon evoluce.

Mar:

Připadáte mi prehané mechanistický. Já opravdu raději mluvím o historii a vyprávím o lidech a o tom, co dělali jejich předchůdci, a o tom, jak si oni sami o tom vyprávěli. To je také důvod, proč se raději pokládám za historika. Historie je tvořena, jak to tak dobře řekl Shakespeare, „hlukem a běsem“.

Émile:

Vyprávění prosím, ale nic víc. Tato tenká slupka slov, kterými lidé vyprávějí o svém jednání, nazasluhuje takovou pozornost jako hluboký chod faktů zřečených s jinými fakty, nesených zákonem růstu společenské dělbý práce, který sám je výrazem evolutivního zákona platného pro celý vesmír. Vaše dějiny nejsou ničím jiným, než prachem slov rozptýlených na sociální, které samy o sobě...

Mar:

Jak vám závidím vaše jistoty! Tento velkolepý obraz před krácejícího lidstva, který mi tady načrtáváte, mě opravdu naplňuje obdivem. Připusťte však, že je to pochod slepý či přinejmenším krátkozraký, neboť lidé lpi na přibězích, které si vyprávějí. Neříká se u vás přece, že Francouzskou revoluci, vaši revoluci, na kterou jste věšinou tak pyšní, „zavinil“ Rousseau a Voltairer? Což bezpochyby znamená prokazovat jim velkou čest. A co se týče samotné myšlenky viny, pravděpodobně to pro vás bude jen další iluze

navíc. Konec a správné. Vy jste lebnizovec, můj drahy. Neboli, abychom zůstali u Voltaira, jste značně naivní.

Émile:

Vaše posměšky jsou laciné. Já se pouze stavím na stranu vědy, jejíž pokrok je nepopíratelný. Ale vím, že tvrzení vědy jsou většinou přijímána se skepsí, občas i vědci samotnými.

Mar:

„Pokrok“ je slovo, které se snadno používá, ale těžko defnuje. To, co se objevuje na jedné straně v podobě pokroku, může na druhé straně velice dobře vzít masku úpadku. Vynález kulometu je nepopíratelným pokrokem ve vojenství. Ale chcete tvrdit, že zabít mnohem více lidí najednou za značné nižší cenu je pokrokem také v morálním řádu věcí? Je pravda, že jsem velmi zdůrazňoval roli racionalizace v našich moderních společnostech. Ale dávám jsem si velký pozor, abych z ní nedělal absolutní Dobro.

Émile:

Vaše námítka se sice zdá být hluboká, mně se však jeví jako trochu zjednodušující. Já věřím ve všeobecný Pokrok, a to i přes to, že se sem tam objeví úpadek. Souhlasím s vámi, že se to neobejde bez určitých omylů. Ani sama evoluce přírodního světa nedokázala profit svou cestu bez odboček, jako například bez té dinosaury. Ale všeobecně vzato se běh světa odvíjí směrem ke stále většímu pokroku.

Mar:

Dovolte mi prosím, ještě jednou, abych s vámi nesouhlasil. Váš výklad faktů mi připadá příliš zaujatý. Za sebe tvrdím že je vždy možných více vykladů, že jeden hodnotový systém nemůže nabýt vrhu nad všemi ostatními. To je to, co jsem nazval hodnotovým polyteismem. Proti vašemu monismu mám sklón k chvále pluralismu.

Émile:

Kdybychom vás následovali, věda by se stala nespílitelným úkolem.

Mar:

To je možná tím, že jste přesvědčen, že tomu, co nazýváte vědou, může odpovídat defnitivně ukončená a uzavřená rozprava, mohou-li to tak říci. Já samozřejmě nejsem tohoto názoru. Vědecká rozprava zůstává vždy otevřená. Je docela přechodná a čeká jen na to, až bude nahrazena jinou rozpravou, pravdivější než byla ta předcházející, nebo chcete-li, rozpravou méně chybnou.

Émile:

Váš relativismus mě ani tak nepřestává znepokojovat. Myslím jsem, že jste lepším čtenářem Kanta.

Mar:

Možná, že jsem ho nečetl stejným způsobem jako vy. Kant nám ukazuje meze všeho poznání. Ale netvrdí, že těchto hranic bude kdy dosaženo. Tváří

v tvář nomenclu, fenomén není předurčen k tomu, aby jednoho dne zůstal na nějakém definičním místě.

Émile: Podle vás je tedy nemožné formulovat zaručené jisté tvrzení? Je nutné ho stále přeprocovávat?

Max: V jistém smyslu ano, ale to by nemělo vyvolávat žádné zoufalství. Vždy zůstane dost práce pro naše následovníky. Právě v tom je ono kouzlo vědeckého dobrodružství. K všem se musíme vždy znovu vracet. Možná ne od nuly, souhlasím s vámi. To mě příliš netrápí. Když uvážuji o jednom z dějů, na která jsem nejvíce hrdý, o *Protestantské etice a duchu kapitalismu*, myslím, že se mi dobře podařilo ukázat na obzvlášť významné historické vztahy mezi dvěma fenomény, mezi protestantismem kalvínské věty na jedné straně a tržním kapitalismem na straně druhé. Ale jestli náhodou nové historické práce týkající se období, které jsem studoval, upozorní na fakta, která jsem nemohl znát, a zpochybní vztahy, které jsem zformuloval, nebudu příliš zarmoucen. Taková je prostě věda. To, co dnes prohlašuji, bude zítra možná překonáno. Je to normální, rozumné a když se na to podíváme z určitého pohledu, docela potěšitelné.

(Émile se na chvíli odmlčí. Zvedne sklenku do výše svých očí, pak ji opět přiloží ke rtům a začne pomalu pít.)

Émile: (polohlasně, jako by mluvil sám k sobě) Nevím, co mně vadí na tom, co jste mi právě řekl.

Max: Myslim, že to vím, když dovolíte. Pro vás je věda druhem náboženství. Jako správný francouzský racionalista jste sváden myšlenkou božství, ale očividně se tomu bráníte.

Émile: Zajisté, že se tomu bráním. Váš názor se mi zdá přehnaný. Náboženství je pro mě souborem společenských faktů stejně povahy, jako jsou všechny ostatní. Je třeba je studovat stejně tak, jako studujeme společenské fakty všeobecně.

Max: (posměšně) Pozitivně...

Émile: Vlastně pozitivně. Nevídim nic, co by mohlo vyvolávat vaši ironii. Pozitivně znamená objektivně, tedy aniž bychom zaujímali subjektivní postoje. Jako když entomolog studuje nějaký druh hmyzu, nebo archeolog napsal na kameni.

Max: Jako by to bylo vůbec možné! Představte si entomologa, který najde nějaký odporný hmyz, ale který v sobě cítí puzeň k tomu, aby jej přesto studoval...

Anebo a vůbec ne stejným či ne, zda...

Émile: Jsem o tom vysvětlil neskrupulózně těžko.

Max: Nezlobte se, když jsem o tom napsal, že se ne všichni přelidsky chápou.

Émile: Musím přiznat, že jsem o tom napsal, že se ne všichni přelidsky chápou.

Max: Jaké jsou objektivní mravní principy, které jsou Bohužel, jako vědeckým poučit ty, a jiná roz - a to se lidské chování a patřím k tomu, že není to, jaký bych přisvědčil Předpoklad

jednoho dne zůstal vzrušen? Je nutné ho zoufalství. Vždy zůstane kouzlo vědeckého. Možná ne od nuly, dnem z dějů, na která ismu, myslím, že se torické vztahy mezi dou nové historické na fakta, která jsem oval, nebudu příliš podíváme z určitého vých očí, pak ji opět

Max: Bohužel, jako vědeckým poučit ty, a jiná roz - a to se lidské chování a patřím k tomu, že není to, jaký bych přisvědčil Předpoklad

Émile: A není to, jaký bych přisvědčil Předpoklad

Max: Podle mého přisvědčím Předpoklad

Anebo archeologa, který objeví důležité doklady nějaké civilizace, které si vůbec neváží, ale který musí stejně rozhodnout. Myslíte si, že bychom mohli stejným způsobem studovat náboženství, bez ohledu na to, zda jsme věřící či ne, zda se cítíme či necítíme blízko jeho teologickým základům?

Émile: Jsem o tom hluboce přesvědčen. Stačí pro to správně použít onu metodu vysvětlování společenských faktů, kterou jsem vyloučil. Bude to vypadat neskromně, ale zdá se mi, že jsem formuloval určité principy, které lze jen těžko zpochybnit.

Max: Nezlobte se, drahý příteli. Opakuji vám, že neznám jediný princip, který by nebyl tak či onak napařávaný. Pripustíme prostě, že nejsme stejného názoru, a to je vše. Říkám-li to, nevídim, že mám proti vám nutné pravdu. Vy na Descartovi oceňujete metodu, já dávám přednost jeho pochýbování.

Émile: Musím přiznat, že vaše slova mě dosti udivují. Při svých cestách po Německu jsem o vás slyšel povídat jen to nejlepší. Sociologie je věda v kolebce a vy jste se zdal být jedním z jejích nejnamáhavějších kmotrů. Zajisté uznávám, že ne všechny vaše práce se mi líbily, že z vaší metody ideálních typů jsem byl vždy zmatený, že vaše starost o dějiny mi připadala větší přehnaná. Ale představení jsem si, že sdílíme stejnou důvěru v možnosti, které naše disciplína otevřívá.

Max: Jaké jsou, podle vás?

Émile: Objektivně popsat a vysvětlit kolektivní jednání, aby bylo možno stanoviti mravní pravidla na základě vědeckého poznání, které bude stejně jisté jako to, které přineslo tak významné plody v přírodních vědách.

Max: Bohužel, drahý příteli, to ale skutečně není mým cílem. Nesměřuji tak vysoko jako vy. Především nevěřím, že mravní pravidla mohou být definována vědeckým způsobem. Sociologická věda, je-li nějaká, může nanejvýš užitečně poučiti ty, kteří jsou povoláni k tomu, aby přijímali politická, ekonomická a jiná rozhodnutí, což, uznajte, nemá často s morálkou co dělat. A pak - a to se mi zdá důležitější, si nemyslím, že naše věda má vysvětlovat lidské chování. Rozhodně by se s tím neměla spokojiti. Podle mého názoru, a patřím tím k již dosti dlouhé tradici své země, by se měla zejména snažiti o to pochopiti je, porozumět mu.

Émile: A není to jedno a totéž? Neznamená vysvětlit a porozumět totéž?

Max: Podle mého názoru rozhodně nikoliv. Vysvětliti znamená najti více či méně přesvědčivým způsobem jednu nebo více příčin pro jeden nebo více následků. Předpoklad, že podobný postup je možný, jde-li o lidské chování, je nedo-

stačující. Člověk, drahý příteli, je živočich, který dává smysl tomu, co dělá. V jeho činech není nic mechanického. Člověk do nich vkládá zámyšl, motivy, rozumu či nerozumu, které nemají příliš společného s tím, co nazýváte přičiny.

Emile: Dát smysl, neznamená to propadnout iluzi svobody? Hledat smysl, který možná nespočívá v ničem jiném než v pátrání po nějaké iluzi, neznamená to opustit vědu a znovu zapadnout do vyjetých kolejí staré metafyziky?

Max: Říkal jsem vám, že se rozcházejí v definici vědy. To, co mě zajímá, je smysl nesený jednáním, o němž říkám, že je společenský, to znamená, že je směřováno k druhým. Tento smysl není zřejmě vždy jasný ani těm, kteří ho udělují, rozhodně ne více než těm, kterým je určen. Je na nás vědcích, abychom ho vyjádřili. Pochopit smysl ve skutečnosti znamená interpretovat lidské jednání. Dovolíte-li mi hudební srovnání, jedná se možná o stejný účel, jaký je uložen hudebníkovi, který hraje skladbu, jejíž autor mu může být osobně zcela neznámý. Je jasné, že tento hudebník se nemůže spokojit s přesným přehráním not, které najde v partitūře. Jeho úkolem je interpretovat dílo, snažit se najít skladatelský záměr... Právě proto ho nazýváme interpretem, že?

Emile: Vím, že moje námitka vás bezpochyby podráždí, ale jste opravdu ještě velmi daleko od cesty, po níž kráčí opravdová věda...

Max: Od té cesty, kterou jste ji vy vytváěl...

Emile: Od té cesty, kterou ji vytváěla tradice několika století a za jejíhož dědiče se považují. Hovoříte o hudbě, umění, umělecké interpretaci. Tady jde o zcela individuální přístupy. Ty přece nejsou členem zkoumání sociologie. To, co zajímá sociologii, je vysvětlit, proč je v daném kontextu poměrně vysoký počet lidí, kteří si vybírají dráhu hudebníka. Hudba je institucí a hudebníci vstupují do služeb této instituce. Dělají to, co jim ona příkazuje dělat. Člen sociologie je tedy studovat vlastnosti institucí a jejich činitelů a určit vztahy, které se vytvářejí mezi jednotlivými a druhými.

Max: (ironicky):
Věru dalekosáhlý program!

Emile: Můžete být klidně ironický? Přijde mi to však v každém případě serióznější než se vypínávat na úmysly pana Toho či Onoho, když si sedá ke klavíru, když podává svému sousedovi u stolu slůvko nebo když čte nahlas noviny svému nemocnému příteli. To mi připomíná spíše věšterství než vědeckou metodu. Souhlasíte se mnou?

Max: Kdepak, ani já nemyslím tomu, co dělá.

Emile: Rozhodně se přestoužte se i

Max: Proti tomuto prototož lidští kutěni. Tam, společnost tr

Emile: Vím, já také i

Max: Vím, neboť jsem

Emile: Sociálně je hra z nás. Žít pot

Max: Když se dívám

Emile: Právě totéž řek

Max: Nezaměňujte ir

Emile: Asi ve vašich oč

Max: Nenechte se my

Ale vy víte, jak

Max: Kdepak, ani nápad.

Emile: Rozhodně se mi zdáte velmi zatvrzelý. Bojím se, aby vaše pojetí vědy přestoužte se sám považujete za vědce, nebylo spíše jen amatérské kutilství.

Max: Proti tomuto hodnocení nehodlám nic namítnat. Věda povstává z kutilství, protože lidský život není nic jiného než jedno dlouhé a někdy strastiplné kutění. Tam, kde hledáte řád, nevidím nic jiného než zmatek. Pro mě je společnost, má-li toto slovo nějaký smysl, především plativem záměru, nutně právě kutilsky spletených, jak říkáte, počínaje neuplnými a nedokonalejšími věny a dojiný a konče více či méně jasnými, více či méně přijatelnými zájmy. V určité míře to časem může vytvořit to, co nazýváme sociálním. Akteři si uchovávají vzpomínku, které připisují určitou sílu a tomu říkáme dějiny nebo tradice. Jestliže je v něčem řád, je to tím, že se ho tam snažíme vnést. Ale to, co vždy převládá, je nezkrotnost. Lidé nikdy nebyli a nikdy nebudou nic než nezkroutné děti.

Emile: Víte, já také přikládám velkou důležitost tomu, co nazývám vřemím.

Max: Vím, neboť jsem vás dobře četl. Ale podle vás musí být vřemí usměrňováno společenským řádem, který je výrazem řádu světa. Řád předchází zmatek, klid převládá nad vřemím. Já mám spíše tendenci přiklonit se ke zmatku, i když je třeba snažit se do něj dočasně vnést řád prostřednictvím vědecké metody. Ale to může být opravdu pouze dočasně. Zmatek vždy nabude vrchu.

Emile: Sociálně je hrázi nekonečné žádostivosti, která je vepsána v srdci každého z nás. Žít pohromadě znamená respektovat určitý řád. Řád se zdá být konzervativní, ale je to skutečná podmínka pokroku.

Max: Když se dívám do lidské minulosti a zejména do minulosti nedávné, nevidím, že by vaše hráz vůbec někdy dobře fungovala...

Emile: Právě totéž řeknu i já o vaší teorii rozvíjení rozumu. Lidé mi nepřipadají o nic rozumnější než věčera.

Max: Nezaměňujte instrumentální racionalitu s morálním rozumem. Když na to

Emile: Asi ve vašich očích nenajdu příliš příznivé.

Max: Nenechte se myliti. Chovám k vám a k vašim pracím neutuchající obdiv. Ale vy víte, jak jsem na principu kontroverze ve vědeckém světě. Pravdy

obdivovat nějaké dílo a zároveň ho podrobovat otázkám. Je to opravdový základ našich profesních principů. Netvrdím ovšem, že náš obor na nich bude vzdělavky pevně stát.

Émile:

Na mou věru, přítel se s vámi se mi zdá velice podnětné. Snad budeme moci pokračovat s mým synovcem Marcellem, který patrně již přišel, neboť slyším hluk v jídelně. Připojíme se k mé paní a našim hostům? Ještě jednou vám říkám, že nemůžete očekávat nějaké okázalé hodování. Pověříme v rodniném kruhu, prosť, jako obvykle.

Max:

Očekávám výjimečný kulinařský zážitek. Vyrovná-li se pokrm tomuto výtečnému koňaku...

(Pokládá sklenku na kulatý stolek. Émile ho pobídně směřem ke dveřím jídelny, jinní ho nechá projít před sebou. Nato za ním pečlivě zavře dveře.)

OPONA

DRAMATIS PERSONAE

MAX WEBBER

Narodil se v Erfurtu v roce 1864, zemřel v Mnichově v roce 1920. Max Weber je z řady univerzálních vědců, jejichž síře zabývá přesahuje hranice jedné vědní disciplíny. Sociolog ekonomie, náboženství, práva, stejně jako metodolog a teoretik obecné sociologie. Jeho myšlení spočívá převážně na ideji, podle níž lidé přikládají činným směřováním k druhým lidem smysl, jenž odpovídá požadavkům racionality. Jeho základní teoretickou jednotkou je tedy „sociální jednání“, ne jako u Durkheima „sociální fakt“. Jeho přístup k sociálním fenoménům je proto subjektivnější a individualistický než přístup jeho slavného současníka. Není tedy přehnaně chápat jeho sociologii jako výklad o lidské svobodě, jejíž projevy musí být pochopeny sociologem. Pro jeho kolegy – pozitivisty (včetně Durkheima) je člen sociologie kauzálně vysvětlit kolektivní chování.

ÉMILE DURKHEIM

Narodil se v Epinalu v roce 1858, zemřel v Paříži roku 1917. Émile Durkheim začal jako první ve Francii přednášet sociální vědy na Filozofické fakultě v Bordeaux v roce 1887. Posléze byl profesorem na Sorbonně. Kolem jeho prestižní katedry sociologie se postupně vytvořila škola, která až do roku 1940 měla ve Francii takřka úplný monopol na sociální vědy. Durkheim, duch pozitivistický a světský, považuje sociální fakta za vnější věci člověku. Tato sociální fakta jsou člověku vnucována. Jako teoretik společenského řádu přirovnává společnost k živému organismu, jehož každý orgán je pověřen svoji vlastní

„funkci“. vědomí, i sociální z kategorií společnos

1. Je to opravdový náš obor na nich

né. Snad budeme ně již přišel, neboť tím? Ještě jednou ování. Pověříme

„Otco

mec Max byl zastán na akterovi jednoho d Claude Ji legy? Det v tomto te

pokrm tomuto vý- měrem ke dveřím člivě zavře dveře.)

„Zvymeme svět fyzický méně složit a jejich pův se, musí se

1920 Max Weber nance jedné vědní metodolog a teo- eji, podle níž lidé čpovídá požadav- „sociální jednání“, m fenoménům je- něho současníka. šké svobodě, jejíž pozitivisty (včetně hování.

Po jisté době

nejasnými předpisu a vztahů, z n okolností, k sledovat při Paul Va

ku 1917. Émile dy na Filozofické Sorbonně. Kolem která až do roku Durkheim, duch ící člověku. Tato kého řádu přirov- řáten svoji vlastní

„funkci“. Kolektivní vědomí“, svým způsobem matrice všech individuálních vědomí, předává z generace na generaci představy, kolem kterých se pořádá sociální život. Jeho odmítnutí čehokoli psychologického v sociálních jevech je kategoričká. Je třeba v něm vidět stoupence deterministického pojetí fungování společnosti.

* * *

„Otcové zakladatelé“ moderní sociologie, Francouz Émile Durkheim a Němec Max Weber, přestože žili ve stejné době, nikdy se nepotkali. První z nich byl zastánce determinismu v sociálním chování, druhý zakládal svoji teorii na akterovi, který je schopen dát svobodě smysl svým činem. Kdyby se byvali jednoho dne potkali, ubírala by se jejich debata takovým směrem, jaký naznačil Claude Javeau v této „rozmluvě“, inspirované Diderotovým filosofickým dialogem? Determinismus proti svobodě: základní spor sociálních věd je předložen v tomto textu, za jehož literární formou lze odhalit hluboký etický zámer.

Přeložili Marie ŠEDOVÁ a Martin PŘEVÁTKL

„Zvymeme si nakonec považovat tento svět vztahů za stejně silný, stejně spontánní jako svět fyzický; a třebaže je to dílo lidí, jejich dílo společné a odvěké, nepřipadá nám o nic méně složitě a tajemně. Smečkám, skládam písánu, dělám nespočet podivných úkonů a jejich původ je stejně skrytý jako původ hmoty. Chceme-li se narodit, zemřít, mlčovat se, musí se do našeho jednání množství abstraktních a neproniknutelných věcí.

Po jisté době se společenský mechanismus zanesse tolika nepřesnými pohybkami, tak nejasnými vzpomínkami a tak složitou zprostředkovaností, že se ztrácíme v předturu předpisů a spletilivých vztahů. Život organizovaného národa je tkanivo mnohonásobných vztahů, z nichž většina se stává součástí historie a vzniká v nejtěmnější minulosti za okolností, které se už nikdy nebudou opakovat. Nikdo už nezná jejich průběh a nemůže sledovat příkazy, podle nichž vznikly.“

Paul Valéry, *Předmluva k Pevským listům*. In: *Literární rozmanitost, Odeon, Praha 1990*, s. 95